— Хочеш побачити гарненькі оздоби, — сказав мій друг Буарене, — то ходімо зі мною.

І він повів мене на другий поверх гарного будинку в одній із великих паризьких вулиць. Нас зустрів вельми пристойний чоловік з прекрасними манерами й повів із кімнати до кімнати, показуючи різні рідкісні речі, недбалим тоном називаючи їм ціни. З того, як легко й невимушено злітали в нього з уст великі суми — десять, двадцять, тридцять, п’ятдесят тисяч франків, — можна було не сумніватись, що в цього великосвітського комерсанта у вогнетривкій шафі лежать мільйони.

Я про нього давно вже чув. Напрочуд спритний, меткий, розумний, бував він за посередника в найрізноманітніших справах. Маючи стосунки з усіма найбагатшими аматорами мистецьких виробів у Парижі, ба навіть по всій Європі та Америці, знаючи їхні смаки, їхні хвилинні уподобання, він сповіщав їх словом або телеграмою, коли вони жили десь далеко, тільки-но до нього в руки потрапляла річ, котра могла б їх удовольнити.

Люди з найвищих верств зверталися до нього по допомогу, коли опинялися в прикрому становищі,— чи то грошей їм бракувало на гру, чи треба було сплатити якийсь борг, чи продати картину, коштовну фамільну оздобу, якусь дорогу вишивку, а навіть і коня чи й маєток, як до того вже з лихих обставин ішлося.

Говорили, ніби він ніколи не відмовляв у своїх послугах, коли передбачав з того який зиск.

Буарене, видно, був у добрій дружбі з цим своєрідним купцем. Певне, не одну вони мали вже спільну справу. Я з великою цікавістю приглядався до господаря.

Був він високий на зріст, худий, лисий, дуже елегантний. Голос його — ніжний, ласкавий — мав у собі якийсь особливий чар, чар спокусливості, і це додавало речам ціни. Коли він держав яку-небудь коштовну річ у своїх пальцях, то повертав її на всі боки; розглядав так уміло, спритно, красиво, з такою любов’ю, що сама річ робилась від того краща, на очах міняючись від його дотику, від його погляду. І зараз же її оцінювали куди дорожче, ніж тоді, коли вона лежала ще в вітрині, не потрапивши до його рук.

— А де ваш Христос, — мовив Буарене, — той прегар-

ний Христос із доби Ренесансу, що ви мені торік показували?

Господар усміхнувся й одповів:

— Проданий, ще й у досить дивний спосіб. От, маєте, собі, справжня паризька історія. Хочете, розкажу?

— Гаразд!

— Ви знаєте баронесу Саморіс?

— І так, і ні. Бачив її якось, але мені відомо, що вона за одна.

— Відомо… таки справді відомо?

— Так.

— Скажіть же, будь ласка, спершу, що саме вам відомо, я тоді побачу, чи ви помиляєтесь, чи ні.

— Залюбки скажу. Пані Саморіс — світська жінка, вона має дочку, хоча ніхто не знав її чоловіка. В кожному разі, коли й не було в неї

чоловіка, то з коханцями своїми вміє вона критись, бо її приймають певні люди з товариства, толерантного чи, може, сліпого.

Вона ходить до церкви, причащається вельми побожно і конче на людях, нічим себе не компрометує. Вона сподівається, що дочка її знайде собі неабияку пару. Так чи ні?

— Так, але я дещо додам. Вона живе на кошти своїх коханців і ще й уміє змушувати їх шанувати свою полюбовницю більше, ніж тоді, коли вона такою не була. Ця здатність — не абищо; тут можна добитись від мужчин всього, чого лише заманеться. Той, кого вона собі обрала, ні сном ні духом про те не відає і залицяється до неї довго, домагається кохання несміливо, бере її з подивом і володів з пошаною. Він аж ніяк не помічає, що платить їй, так воно виходить у неї тактовно; і в стосунках з ним додержує вона такої обережності та гідності, такого доброто тону, що, вставши з постелі, де був удвох із нею, він ладен дати ляпаса тому, хто посмів би піддати якомусь сумніву її цнотливість. І то якнайщиріше.

Я кілька разів ставав цій пані в пригоді. І в неї нема від мене таємниць.

Якось, на початку січня, попросила вона мене позичити тридцять тисяч франків. Звичайно, я таких грошей не дав, але, бажаючи їй таки допомогти, попросив розказати відверто про своє становище, щоб я міг збагнути, чим можу їй прислужити.

Boifa в таких обережних висловах оповіла мені про свої клопоти, що делікатніше не могла б говорити і про перше

причастя своєї дочки. Я зрозумів кінець кінцем, що настали лихі часи і що в неї ані су за душею.

Торговельна криза, політичні заколоти, що їх ніби навмисне плекає наш уряд, чутки про війну, загальна скрута — усе це змусило навіть

закоханих приховати гроші. До того ж вона, чесна жінка, не могла віддатися першому стрічному.

їй бракувало кого-небудь із вищого, аристократичного кола, хто підтримав би її репутацію, а разом і давав би засоби жити. Вітрогон, хай би навіть і багатий, скомпрометував би її навіки і зробив би неможливим щасливий шлюб для її дочки. Тим паче не могла вона вдатися, ба й подумати про шлюбні контори, про отих ганебних посередників, що могли б на якийсь час вивести її зі скрутного стану.

Отже, їй треба було доконче підтримувати такий самий, як і завжди, лар та розпорядок у господі, приймати, як і раніше, гостей, — інакше вона втратила б надію знайти серед відвідувачів бажаного скромного й достойного друга.

Я довів їй, що навряд чи тридцять тисяч франків, коли б я їх позичив, могли до мене вернутись, бо якби вона їх потратила, то мусила б відразу дістати десь шістдесят тисяч, щоб віддати мені половину.

Вона дуже засмутилася, це слухаючи. Я не знав, що його вигадати, аж раптом геніальна ідея блиснула мені в голові.

Я саме перед тим купив отого Христа з доби Ренесансу, котрого вам показував, чудову річ, найкращу в такому стилі з усіх, які я бачив.

— Мила моя, — сказав я їй, — я скажу занести цю статуетку зі слонової кості др вас. Вигадаєте якусь там зворушливу, поетичну історію, що вже собі хочете, щоб з’ясувати, чому ви надумали позбутися цієї речі. Звичайно, це фамільна коштовність, що перейшла до вас у спадок від батька.

Я присилатиму до вас аматорів, сам їх приводитиму. Решта вже залежить від вас самих. Напередодні сповіщатиму вас про їхні статки

тощо. Христос коштує п’ятдесят тисяч франків; але я ладен віддати вам за тридцять. Що поверх того — ваше.

Вона кілька хвилин з дуже серйозним виглядом подумала та й каже:

— Гаразд, може, це й щаслива ідея. Велике вам спасибі.

Другого дня я сказав однести до неї свого Христа, а ввечері того ж таки дня направив туди барона де Сент-Опіталя.

Протягом трьох місяців посилав я до неї найкращих, найпевніших із моїх клієнтів. Та про неї не мав жодної звістки.

Одного разу, коли завітав до мене якийсь іноземець, що дуже погано розмовляв французькою мовою, я намислив повезти його сам до Саморіс — і глянути, що там і як там.

Лакей, одягнений у все чорне, зустрів нас і провів до гарненького салону, темного, зі смаком умебльованого, де нам довелося кілька хвилин зачекати. Вона вийшла — чарівна, привітна, — подала мені руку, попросила сідати. Коли я їй сказав, чого ми саме прибули, вона подзвонила.

Ввійшов лакей.

— Підіть запитайте в панни Ізабелли, — сказала вона, — чи можна нам зайти до її каплиці.

Дівчина сама принесла відповідь. Було їй років п’ятнадцять. Скромна, мила, вона так і дихала свіжістю молодого віку.

Вона захотіла сама провести нас до каплиці. Каплиця та нагадувала будуар святенниці, де палала срібна лампада перед Христом, моїм

Христом, покладеним на чорному оксамиті. Обстановка була чарівна, дуже вдала.

Дівчина перехрестилась і промовила:

— Погляньте, панове, правда ж він прегарний?

Я взяв статуетку, розглянув її й оголосив, що це дуже коштовна річ. Іноземець також подивився на неї, але, здавалося, його куди більше цікавили мати й дочка, ніж Христос.

В їхньому домі прегарно пдхло — фіміамом, квітами, парфумами. Людина почувала себе там якнайкраще. Це було-таки справді комфортабельне житло, що так і закликало залишитися в ньому.

Коли ми вернулись до салону, я порушив, дуже обережно та делікатно, питання про ціну. Пані Саморіс, опустивши очі, заправила п’ятдесят тисяч франків.

І додала:

Коли б ви хотіли подивитись іще раз, то я буваю, добродію, щодня до третьої години вдома.

На вулиці іноземець почав мене розпитувати про баронесу, що дуже припала йому до вподоби. Опісля я не чув нічого, ні про неї, ні про нього.

Минуло ще три місяці.

Якось уранці, тижнів два тому, вона завітала до мене саме під сніданок і вклала мені до рук гаманець із грішми:

— Друже мій, ви ангел. Ось вам п’ятдесят тисяч франків. Я сама куплю у вас Христа і плачу за нього на двадцять тисяч більше, ніж стояло в нашій угоді, але з умовою, щоб ви завжди… завжди посилали до мене клієнтів… бо мій Христос… іще продається.